

PROCESUĀLĀS EKONOMIJAS PRINCIPA UN TIESĪBU UZ TAISNĪGU TIESU MIJIEDARBĪBA

INTERACTION BETWEEN PRINCIPLE OF PROCEDURAL ECONOMY AND RIGHT TO A FAIR TRIAL

Daina Ose, Dr. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras docente

Summary

The needs of society demand faster dispute resolution processes and reduction of formalism in court proceedings. The goal of modern civil proceedings is to create faster and more effective processes by introducing modern technologies, as well as by assuming broad use of simplified procedures. The economy of process also implies that the involved parties are allowed to use their rights and defensive measures in good faith and at that stage of process where it is intended. The procedural economy should simultaneously provide for both competitiveness and equality for parties involved in proceedings, as well as promote a faster dispute resolution. Reference to process economy principle, however, shall not violate the rights of a process party enshrined in law. Additionally, this principle should not take advantage over other principles of civil process, especially if their manifestation is related to the right to a fair trial.

Atslēgvārdi: procesuālās ekonomijas princips, taisnīga tiesa, termiņš, procesuālās sankcijas

Keywords: principle of procedural economy, fair trial, term, procedural sanctions

Attīstoties tehnoloģijām, kas padara ikdienas dzīvi daudz straujāku un lēmumu pieņemšanu daudz dinamiskāku, sabiedrības vajadzības pieprasa ātrākus strīda risināšanas procesus un formālisma mazināšanu tiesvedībā. Līdz ar to šī raksta mērķis ir izpētīt procesuālās ekonomijas principa piemērošanas gadījumus Latvijas tiesu praksē, lai konstatētu šī principa interpretācijas robežas un mijiedarbību ar tiesībām uz taisnīgu tiesu. Realizējot norādīto mērķi, galvenais uzdevums ir izpētīt beidzamo gadu Civilprocesa likumā veikto grozījumu ietekmi uz to, kā vienkāršot tiesas spriešanas procedūras civillietās, it īpaši jautājumā par procesuālo termiņu ievērošanu un nokavēto termiņu atjaunošanu.

Beidzamo gadu grozījumi Civilprocesa likumā vairumā gadījumu ir vērsti tieši uz to, lai ieviestu ātrākus strīda risināšanas procesus un mazinātu formālismu tiesvedībā, – radot ātrākus un efektīvākus procesus, ieviešot tiesvedības procesos modernās tehnoloģijas, kā arī paredzot iespējas plašāk izmantot vienkāršotas procedūras. Līdz ar ātrākiem procesiem, maksimāli cenšoties izslēgt liekās procedūras un darbības, likumdevēja uzdevums ir saskatīt tās pieļaujamās robežas,

kur procesuālās ekonomijas princips saskaras ar citiem būtiskiem tiesvedības principiem. Šo principu uzdevums līdzās procesuālajam ātrumam un efektivitātei ir noskaidrot iespējamo patiesību civiltiesiskā strīdā, nodrošināt pušu līdztiesību, sacīksti un citus būtiskus civilprocesa institūtus, kas noved civiltiesisko strīdu līdz taisnīgam nolējumam.

Procesuālās ekonomijas princips ir viens no vispārējiem tiesvedības principiem, un tā ietekme ir vērojama visu nozaru procesos – gan civilprocesā, gan administratīvajā procesā, gan kriminālprocesā. Šī principa izpausmi raksturojošais elements ir ietverts likuma “Par tiesu varu”¹ 28. pantā, nosakot, ka tiesnesis izspriež lietu tik ātri, cik vien iespējams, un ka personai, kas piedalās lietā, jāievēro likuma vai tiesas noteiktie procesuālie termiņi. Pirmšķietami no šāda regulējuma, tulkojot to burtiski, varētu secināt, ka procesuālās ekonomijas princips ir vērsts uz lietas izskatīšanas pabeigšanu saprātīgā termiņā un procesuālo termiņu ievērošanu. Tomēr tā izpausmes kriminālprocesā, administratīvajā procesā un civilprocesā aptver daudz plašāku izpratni par procesuālās ekonomijas principa saturu un procesuālo nozīmi, nekā tas ir normatīvi nostiprināts likumā “Par tiesu varu”. Līdz ar to procesuālais ātrums un efektivitāte katrā no nozaru procesiem, tos modernizējot, ir vērtējami atšķirīgi, ņemot vērā katras likumā noregulētās procesuālās darbības lietderību kopsakarā ar katras procesuālās darbības sasniedzamo mērķi. Šī principa ietekme ir vērojama procesuālo procedūru skaita un ilguma samazināšanā, izslēdzot no procesuālā regulējuma liekas darbības, kuras laika gaitā, ieviešot modernās tehnoloģijas, ir zaudējušas savu nozīmi procesuālo resursu un izmaksu mazināšanā, tādējādi iespējams ietaupīt cilvēkstundas, materiālos un finanšu resursus.

Satversmes tiesa vairākos spriedumos ir norādījusi, ka procesuālā ekonomija ir viens no Satversmes 92. panta saturu veidojošiem elementiem.² Latvijas Republikas Satversmes komentāros³ ir norādīts, ka tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā (ātrā un efektīvā procesā) ir viens no tiesību uz taisnīgu tiesu pamatelementiem un ka tā nodrošināšana vienlaikus ir leģitīms mērķis, lai ierobežotu citu tiesību uz taisnīgu tiesu elementus. Šis atziņas ietekmē ir veikti vairāki grozījumi Civilprocesa likumā, ieviešot rakstveida procesus atsevišķu kategoriju lietās,⁴ kā arī nosakot tiesas sprieduma pārsūdzības iespējas atsevišķu kategoriju lietās tikai apelācijas instancē. Realizējot tiesības uz taisnīgu tiesu civilprocesā, nepieciešams nodrošināt, ka abu civiltiesiskā strīda pušu tiesības tiek izmantotas pēc iespējas tādā veidā, lai procesuālo tiesību un procesuālo aizsardzības līdzekļu izmantošana civiltiesiskā strīdā neradītu neierobežoti ilgus tiesas procesus, bet, kā norādījusi Satversmes tiesa, skaidrojot jēdzienu “aizstāvēt tiesības”, – katram procesam saprātīgā laikā jānoslēdzas ar spēkā stājušos spriedumu.⁵ Tas nozīmē, ka puses savas procesuālās tiesības un procesuālos aizsardzības līdzekļus izmanto

¹ Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [14.01.2019. red.].

² Satversmes tiesas 05.03.2002. spriedums lietā Nr. 2001-10-01, secinājumu daļas 5. punkts un Satversmes tiesas 11.10.2004. spriedums lietā Nr. 2004-06-01, 14. punkts. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 14.01.2019.].

³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2011, 139. lpp.

⁴ Grozījumi Civilprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 18.04.2013.; sk. arī 13.02.2014., 14.12.2017. [aplūkots 14.01.2019.].

⁵ Satversmes tiesas 17.05.2010. spriedums lietā 2009-93-01, 12.2. punkts. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 14.01.2019.].

godprātīgi un tajā procesa stadijā, kurā tas ir paredzēts. Izmantotie paņēmieni ir pēc iespējas ekonomiskāki, tie vienlaikus katras lietas izskatīšanas gaitā nodrošina pušu sacīksti un līdztiesību, kā arī nenovilcina ātrāku strīda risinājumu. Tādējādi procesa vadītājam (tiesnesim), kura lietvedībā atrodas noteiktais civiltiesiskais strīds, tas uzliek pienākumu reaģēt uz katru strīda puses apzinātu vai neapzinātu mēģinājumu izmantot tādus procesuālos līdzekļus un paņēmienus, kuri tikai formāli atbilst iespējamās patiesības noskaidrošanas mērķim un personas tiesību un interešu aizsardzībai tiesvedības gaitā.

Cilvēktiesību tiesas spriedumos ir norādīts: valstij ir pienākums organizēt tiesas procesus tā, ka tiesas process saprātīgā laikā noved pie rezultāta, pat ja procesa dalībnieks izmanto visas viņa rīcībā esošās procesuālās iespējas.⁶ Līdz ar to primāri likumdevējam ir jāparedz procesuālie instrumenti, kurus tiesnesis var izmantot, lai nodrošinātu procesuālās ekonomijas principa ievērošanu, izskatot katru civillietu.

Vērtējot Latvijas Civilprocesa likuma grozījumus, ir vērojama tendence ietvert normatīvajā aktā procesuālos instrumentus, kas ļautu tiesnesim piemērot procesuālās sankcijas gadījumos, ja lietas dalībnieks negodprātīgi izmanto likumā noteiktās tiesības vai novilcina savu pienākumu izpildi. Naudas sodu kā civilprocesa smagākās sankcijas piemērošana lietas dalībniekam par procesuālo tiesību un pienākumu pārkāpumiem nevar kļūt pašmērķis visos gadījumos, kad tiesa konstatē jebkādu negodprātību lietas dalībnieka rīcībā. Vienlaikus, kā pamatoti norādīts juridiskajā literatūrā, naudas sods ir arī visbiežāk piemērotā procesuālā sankcija.⁷ Sankcijas piemērošana naudas soda veidā ir pieļaujama, ja lietas dalībnieks apzināti un mērķtiecīgi vēlas novilcināt procesa virzību, aizskarot pretējās strīda puses intereses pēc iespējas ātrāk nonākt līdz risinājumam tiesas nolēmuma veidā. Līdz ar to naudas soda kā procesuālās sankcijas piemērošana un tā apmēra noteikšana ir vērtējama katrā atsevišķā gadījumā pēc procesuālās lietderības. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka naudas soda uzlikšana procesuālās sankcijas veidā ir vērsta uz strīdu ātrāku un efektīvāku izskatīšanu, kā arī uz tiesas noslogotības mazināšanu un līdz ar to nodrošina gan citām personām noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, gan arī tās tiesības, kuru aizsardzībai personas griezušās tiesā.⁸

Lai panāktu ātrāku strīda izskatīšanu, tika veikti grozījumi Civilprocesa likumā, kuri vienkāršo strīda izskatīšanas procedūras, tas ir, atsevišķu kategoriju lietās kā prioritāru nosakot lietas izskatīšanu rakstveida procesā, pieļaujot saīsinātas formas sprieduma kā galīgā sprieduma spēkā stāšanos, kā arī veicinot lietas dalībnieku saziņu ar tiesu elektroniskā formā vai izmantojot tiešsaistes sistēmas.

Juridiskajā literatūrā norādīts, ka procesuālās ekonomijas principa mērķis ir vienkāršot un saīsināt tiesvedību, lai atbrīvotos no nevajadzīgām darbībām tiesā, un tas tiek panākts, koncentrējot pēc iespējas vairāk procesuālo darbību mazākos ar tiesvedību saistītos procesuālos posmos.⁹ Šādam viedoklim var piekrist, jo procesuālās ekonomijas princips ne tikai ir attiecināms uz saprātīgākiem un īsākiem termiņiem, kā definēts likumā "Par tiesu varu", bet tā būtība ir vērsta arī uz

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumi un lēmumi lietās pret Latviju: Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Ar Egila Levita komentāriem. Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2004, 18. lpp.

⁷ Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1.–28. nodaļa). Otrās papildinātais izdevums. Prof. K. Torgāna zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 238. lpp.

⁸ Satversmes tiesas 05.11.2008. spriedums lietā Nr. 2008-04-01. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 14.01.2019.].

⁹ International Civil Procedure. (World Law Group Series). Shelby R. Grubbs, 2003, p. 24.

formālu un nelietderīgu procedūru izskaušanu no tiesvedības. Jāatzīst, ka šī principa satura teorētiskie aspekti šādā kontekstā juridiskajā literatūrā ir salīdzinoši maz pētīti, taču vairumā gadījumu procesuālās ekonomijas principa izpausme tiek akcentēta kā prasība pēc iespējas īsā laikā un ar vismazākajām izmaksām sasniegt procesa mērķi.¹⁰ Līdz ar to var nodalīt vairākus elementus, no kuriem katrs atsevišķi nodrošina kādu procesuālās ekonomijas aspektu, un tie ir: noteikti termiņi procesuālo darbību realizācijai gan tiesai, gan lietas dalībniekiem, procesuālo darbību koncentrācija pēc iespējas mazākos tiesvedības posmos, formālu procedūru un darbību mazināšana vai izslēgšana lietas izskatīšanas gaitā, procesuālo resursu un izmaksu samazināšana.

Saistībā ar noteiktu termiņu ievērošanu jānorāda: savulaik tiesību zinātnieks Vladimirs Bukovskis ir teicis: ja process ir dinamiska parādība, kur ir pastāvīga kustība, tad visām, kā tiesas, tā arī pušu darbībām jānorisinās zināmā laikā.¹¹ Termiņu nozīmīgumu uzsvērusi arī Satversmes tiesa, norādot, ka “tiesiskās stabilitātes nodrošināšanai kalpo arī konkrētu procesuālo darbību veikšanai noteikti termiņi, kuru mērķis ir nodrošināt lietas atrisināšanu saprātīgā laika posmā un nodrošināt otras puses paļāvību, ka konflikta risinājums vēlāk netiks pārskatīts”.¹² Likumā noteiktā termiņa nokavējuma sekas lietas dalībniekam ir vērstas uz noteiktu tiesību izbeigšanos. Šāda norma ir nostiprināta Civilprocesa likuma 49. pantā, un nokavēta procesuālā termiņa atjaunošana ir pieļaujama tikai pēc lietas dalībnieka lūguma, ja tiesa atzīst nokavējuma iemeslus par attaisnojošiem. Taču arī lūgums atjaunot nokavēto procesuālo termiņu ir jāizsaka nekavējoties, tiklīdz ir zuduši šķēršļi, kuri traucēja personai realizēt procesuālās darbības. Civilprocesa likumā regulējums par kārtību un iespējamajiem laika limitiem, kādos būtu jāizsaka lūgums par likumā noteiktā procesuālā termiņa atjaunošanu, lai veiktu darbību, tieši nav ietverts, bet kā piemēru var norādīt Darba likuma¹³ 123. panta trešo daļu, kurā noregulēts civilprocesuāls termiņš darbības veikšanai. Tā noteic, ka “pieteikums par nokavētā prasības termiņa atjaunošanu iesniedzams ne vēlāk kā divu nedēļu laikā no dienas, kad zudis prasības termiņa nokavējuma pamats. Šādu pieteikumu nevar iesniegt, ja no nokavētā prasības termiņa beigām pagājis vairāk nekā viens gads”.

Tiesu praksē ir atzīts, ka līdz ar prekluzīvā termiņa izbeigšanos zūd arī pašas tiesības. Kasācijas instances tiesas judikatūrā nostiprināta atziņa, ka prekluzīva termiņa nokavējums ir absolūts materiāltiesisks šķērslis prasības apmierināšanai.¹⁴ Līdzīgi pēc analogijas šo tēzi varētu attiecināt arī uz procesuālo termiņu nokavējumu, nosakot, ka gadījumā, ja likumā noteiktais termiņš ir nokavēts un lietas dalībnieks saprātīgā termiņā, piemēram, divu nedēļu laikā no dienas, kad termiņa nokavējuma pamats ir zudis, nav realizējis savas tiesības lūgt nokavētā termiņa atjaunošanu, šis termiņš nav atjaunojams.

¹⁰ Brändli B. Prozessökonomie im schweizerischen Recht: Grundlagen, bundesgerichtliche Rechtsprechung und Auswirkungen im schweizerischen Zivilprozess. 2013, p. 32. Pieejams: [http://verdi.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifizier/4138/\\$FILE/dis4138.pdf](http://verdi.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifizier/4138/$FILE/dis4138.pdf) [aplūkots 25.01.2019.].

¹¹ Bukovskis V. Civilprocesa mācības grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 278. lpp.

¹² Satversmes tiesas 26.11.2002. spriedums lietā Nr. 2002-09-01. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 14.01.2019.].

¹³ Darba likums: LV likums. Pieņemts 20.06.2002. [20.01.2019. red.].

¹⁴ Sk., piemēram: Augstākās tiesas Senāta 08.04.2009. spriedums lietā Nr. SKC-117, 16.12.2009. spriedums lietā Nr. SKC-1072, 27.10.2010. spriedums lietā Nr. SKC-945, 25.05.2011. spriedums lietā Nr. SKC-699, 14.12.2012. spriedums lietā Nr. SKC-886. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 23.01.2019.].

Jau pašlaik Civilprocesa likumā ir atrodami tādi procesuālo darbību termiņi, kuri ir noteikti kā galīgi un kurus nav iespējams atjaunot. Kā piemēru var norādīt puses tiesības vienkāršotās procedūras lietā rakstveidā iesniegt sprieduma sastādīšanas lūgumu, lai spriedums tiktu sastādīts atbilstoši vispārīgajām pārsūdzamā sprieduma taisīšanas prasībām ar izvērstu sprieduma aprakstošo un motīva daļu. Lūgumu iesniedz tiesai 10 dienu laikā no saīsinātā sprieduma sastādīšanas dienas, un šajā termiņā lūgumam kā procesuālam dokumentam jau ir jābūt reģistrētam tiesas kancelejā. Šī termiņa nokavējuma sekas ir satura ziņā saīsinātā sprieduma spēkā stāšanās, kas ir neatgriezenisks process. Vēl jo vairāk, Civilprocesa likumā ir tieši neregulētas arī nokavējuma sekas, izslēdzot iespēju interpretēt tiesību normu ar citām iespējamām procesuālajām sekām. Prekluzīvā termiņa nokavējuma sekas ir galīgas, un Civilprocesa likums noteic, ka sprieduma sastādīšanas lūgumu, kas iesniegts pēc termiņa beigām, tiesa nepieņem un atdod iesniedzējam, kā arī lēmums par atteikšanos pieņemt sprieduma sastādīšanas lūgumu nav pārsūdzams. Satversmes tiesas ieskatā ikvienas procesuālās darbības veikšanai nepieciešams atbilstošs un noteikts laika ierobežojums.¹⁵ Līdz ar to var pamatoti uzskatīt, ka vienkāršotās procedūras lietās vai tādos procesos, kad ir paredzēts taisīt tiesas nolēmumu, ievērojot saīsinātas procedūras, ir attaisnojami Civilprocesa likumā ietvert tādus termiņus procesuālo darbību realizācijai, kuri līdz ar termiņa beigu datuma iestāšanos nav atjaunojami un ir galīgi. Tādējādi tiek nodrošināta Civilprocesa likuma mērķu sasniegšana – radīt ātrākus un efektīvākus procesus. Tomēr arī šādā gadījumā, lai gan mērķis ir procesuālais ātrums, būtu jāpieļauj laika robeža, kādā lietas dalībniekam saglabājama tiesība lūgt tiesai izvērtēt termiņa nokavējuma pamatu un iespēju realizēt savas procesuālās tiesības uz tāda nolēmuma saņemšanu, kura motīvu daļā ir redzami tiesas secinājumi un argumenti.

Nozīmīgs un būtisks procesuālās ekonomijas principa instruments ir procesuālo darbību vienkāršošana, mazinot nevajadzīgas, smagnējas un laikietilpīgas darbības. Tiesību doktrīnā pastāv pamatots uzskats, ka tiesnesim, kuram ir jāievēro ekonomijas princips, vadot tiesvedības procesu, ir jābūt uzmanīgam, lai neprasītu lietas dalībniekam veikt bezjēdzīgas darbības. Savukārt likumdevējam ir jānodrošina tiesisks process, kas novērš nevajadzīgas procedūras.¹⁶ Vērtējot beidzamo gadu grozījumus Civilprocesa likumā, var secināt, ka no likuma tiek izslēgtas tādas darbības, kuru nozīme laika gaitā ir zudusi un kuras laika gaitā sevi nav attaisnojušas. Tā, piemēram, 2018. gadā tika izslēgts regulējums par saīsināto spriedumu kā starpspriedumu sarežģītās lietās, paredzot civillietā taisīt vienu spriedumu, kas satura ziņā atbilst visām sprieduma prasībām. Tajā pašā laikā tika ieviests satura ziņā saīsināts spriedums vienkāršotās procedūras lietās, kurš var stāties spēkā un būt izpildāms sprieduma izpildes procesā. No Civilprocesa likuma regulējuma tika izslēgts formālais pienākums tiesai doties uz apspriežu istabu, lai pieņemtu procesuālus lēmumus vai taisītu tiesas spriedumus. Laika gaitā šī procesuālā darbība tika atzīta par nelietderīgu un laikietilpīgu formalitāti. Pašlaik Civilprocesa likums pieļauj tiesai atsevišķus procesuālus jautājumus izlemt apspriedē, neatstājot tiesas sēžu zāli. Tādējādi salīdzinoši vienkārši procesuāli jautājumi, kuri neprasa

¹⁵ Satversmes tiesas 26.11.2002. spriedums lietā Nr. 2002-09-01, 1. punkts. Pieejams: www.likumi.lv [aplūkots 14.01.2019.].

¹⁶ Stern M. Ph. Prozessökonomie und Prozessbeschleunigung als Ziele der zürcherischen Zivilrechtspflegegesetzte. Zürich, 1989, S. 3.

noformējumu atsevišķa procesuāla dokumenta veidā, var tikt pieņemti, ekonomējot tiesas un arī lietas dalībnieku laiku.

Procesuālās ekonomijas princips ir vērsts uz procesa vienkāršošanu.¹⁷ Tā kā Civilprocesa likumā procesuālās ekonomijas principa saturs nav tieši norādīts, tas izsecināms teleoloģiskās interpretācijas ceļā, kā arī no tiesu prakses piemēriem. Vērtējot procesuālās ekonomijas izpausmi tiesu praksē beidzamajos gados, konstatējamas vairākas likumsakarības.

- 1) Vairākos tiesu spriedumos tiesas, atsaucoties uz procesuālās ekonomijas principu, sprieduma motīvu daļā nevērtēja atsevišķus lietas dalībnieka tiesas sēdē izteiktos iebildumus pret prasību, jo tiesas ieskatā tiem nebija nozīmes lietā. Visbiežāk šādai tiesas rīcībai spriedumos tika norādīts pamatojums, atsaucoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņu, ka no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta izriet tiesas pienākums argumentēt nolēmumu, bet tas nav saprotams kā prasība detali-zēti atbildēt uz jebkuru argumentu.¹⁸
- 2) Atsevišķi spriedumi, atsaucoties uz procesuālo ekonomijas principu, ietvēra norādes, kas pamatoja tiesas atteikumu lietas dalībnieka lūgumam skatīt lietu tiesas sēdes formātā, pieņemot nolēmumu lietā rakstveida procesā.
- 3) Apelācijas instances tiesa, izskatot lietu pēc būtības un nonākot pie tiem pašiem secinājumiem, kurus izdarījusi pirmās instances tiesa, ir atsaukusies uz pārsūdzētā sprieduma motīvu daļu, atkārtoti nerakstot tajā izklāstītos argumentus, kas arī atbilst procesuālās ekonomijas principam.

Šāda tiesu prakses attīstības tendence, izvēloties tikai nozīmīgākos pušu argumentus vērtēšanai vai atsaucoties uz pirmās instances tiesas sprieduma argumentācijas pareizību un neatkārtojot tos apelācijas instances spriedumā, bez šaubām, ir atbalstāma un ekonomē tiesas resursus. Tomēr katrā atsevišķā gadījumā tiesai ir rūpīgi jāizvērtē iespēja atsaukties uz procesuālās ekonomijas principa piedāvātajām iespējām ietaupīt laiku un resursus. Procesuālās ekonomijas princips nedrīkst aizskart personas tiesības uz kvalitatīvu un vispusīgu aizskarto tiesību un aizsargājamo interešu izvērtējumu tiesas spriedumā.

Līdz ar to ir jāsecina, ka, atsaucoties uz procesuālās ekonomijas principu, nevar aizskart lietas dalībnieka likumā nostiprinātās tiesības, kā arī procesuālās ekonomijas principam nav priekšrocību attiecībā pret citiem civilprocesa principiem, it īpaši, ja to izpausme ir saistīta ar tiesībām uz taisnīgu tiesu. Uz to, ka nav pieļaujams procesuālās ekonomijas principam dot priekšroku attiecībā pret tiesībām uz taisnīgu tiesu jeb procesuālā taisnīguma principam kā tiesību uz taisnīgu tiesu elementam, ir norādījuši arī citi autori savos paustajos viedokļos,¹⁹ analizējot procesuālās ekonomijas principa izpausmes civilprocesā. Tas nozīmē, ka tādu procesuālo darbību piemērošana, kas vērsta uz tiesas spriešanas procedūru vienkāršošanu civillietās, ir pieļaujama tiktāl, ciktāl tas neskar personas tiesības uz taisnīgu tiesu pēc būtības.

¹⁷ McCorkle A. Allgemeinkundigkeit: § 291 ZPO als Rechtsgrundlage richterlicher Internetrecherchen? Mohr Siebeck, 2018, S. 138.

¹⁸ ECT 19.04.1994. spriedums lietā Van de Hurk v. The Netherlands (iesnieguma Nr. 16034./90), 61. punkts. [24.01.2019.].

¹⁹ Briedis E. Tiesību normas hipotēze nosaka prasības pamata saturu. Jurista Vārds, 04.12.2012., Nr. 49.

Kopsavilkums

1. Procesuālās ekonomijas princips ir pieskaitāms pie vispārējiem tiesvedības principiem, un tā ietekme kriminālprocesā, administratīvajā procesā un civilprocesā ir atšķirīga, ņemot vērā katras likumā noregulētās procesuālās darbības lietderību kopsakarā ar katras procesuālās darbības sasniedzamo mērķi.
2. Naudas sods ir civilprocesa smagākā sankcija, kas piemērojama lietas dalībniekam par procesuālo tiesību un pienākumu pārkāpumiem. Taču tas nevar kļūt par civilprocesa pašmērķi visos gadījumos, kad tiesa konstatē jebkādu negodprātību lietas dalībnieka rīcībā. Sankcijas piemērošana naudas soda veidā ir pieļaujama, ja lietas dalībnieks apzināti un mērķtiecīgi vēlas novilcināt procesa virzību, aizskarot pretējās strīda puses intereses pēc iespējas ātrāk nonākt līdz risinājumam tiesas nolēmuma veidā. Līdz ar to naudas soda kā procesuālās sankcijas piemērošana un tā apmēra noteikšana ir vērtējama katrā atsevišķā gadījumā pēc procesuālās lietderības.
3. Civilprocesa likumā būtu nosakāms procesuālās darbības termiņa ierobežojums, paredzot, ka procesuālā termiņa nokavējuma gadījumā lietas dalībnieks saprātīgā laika posmā (piemēram, divu nedēļu laikā) var lūgt atjaunot šo termiņu, bet, ja termiņa nokavējuma pamats ir zudis – lietas dalībnieks nav realizējis savas tiesības lūgt atjaunot nokavēto termiņu –, šis termiņš nav atjaunojams.
4. Procesuālās ekonomijas princips nedrīkst aizskart personas tiesības saņemt kvalitatīvu un vispusīgu aizskarto tiesību un aizsargājamo interešu izvērtējumu tiesas spriedumā, jo, atsaucoties uz procesuālās ekonomijas principu, nevar aizskart lietas dalībnieka likumā nostiprinātās tiesības. Procesuālās ekonomijas principam nav priekšrocību attiecībā pret citiem civilprocesa principiem, it īpaši, ja to izpaušme ir saistīta ar tiesībām uz taisnīgu tiesu.